

FIRKA

(الفرقة)

Siyasî ve itikadî mezhepler için
kullanılan bir terim.

Fırka kelimesi (çoğulu *fırak*) sözlükte "ayırarak, bölmek; açıklayıp hükme bağlamak" mânalarına gelen *fark* kökünden isim olup insanlar arasından ayrılmış belli bir grup ve topluluğu ifade eder. Terim olarak, İslâm fikir tarihinde kendilerine has siyasî düşünce veya itikadî telakkilere sahip bulunan gruplar için "siyasî akım" (bir nevi parti) ve "itikadî mezhep" anlamında kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de çeşitli anlamlarda yer alan "fark" kökenli kelimeler içinde "gruplara ve parçalara ayırmak, bölmek" anlamındaki *tefrîk* ve "ayrılmak, bölünmek" anlamındaki *teferruk* kavramları genellikle dinde ve sosyal hayattaki bölünmeyi ifade etmekte ve bunun çok zararlı olduğunu belirtmektedir. Yine Kur'an'da "grup ve topluluk" mânasına gelen *ferîk* de yirmi dokuz yerde geçer ve genellikle tasvip edilmeyen bölünmelere işaret eder. Fırka ise sadece bir âyetle (et-Tevbe 9/122) yer alır ve müslüman toplumlarında köylü-şehirli, sivil-asker gibi tabii olarak oluşan kesimleri ifade eder (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "fırk" md.). Fırka kelimesiyle birlikte aynı kökten türeyen fiiller hem sözlük mânasında, hem de dinî ve içtimâî ayrılığın kötülenmesi anlamında birçok hadiste de kullanılmıştır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "fırk" md.).

Ahmed b. Hanbel (*Müsned*, II, 332; III, 145), Ebû Dâvûd ("Sünnet", 1); Tirmizî ("İmân", 18), İbn Mâce ("Fiten", 17) gibi muhaddislerce rivayet edilen ve ümmetin yetmiş iki fırkaya ayrılacağını haber veren, sıhhati ve farklı muhtevası üzerindeki eski ve yeni âlimlerce çeşitli tartışmalar yapılan hadis, fırka kelimesinin İslâm literatürüne girmesine zemin hazırladığını söylemek mümkündür. Bunun yerine *nihle* (çoğulu *nihal*) ve *makāle* (çoğulu *makālât*) kelimelerinin de kullanıldığı görülmektedir.

Hadis kitapları dışında akaid, kelâm ve mezhepler tarihi alanındaki eserlerde erken dönemlerden itibaren fırka kelimesi terim anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır (meselâ bk. Hayyât, s. 24, 63, 101, 107, 112). III. (IX.) yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Nevbahtî'nin *Fıraku's-Şi'a'*ı ile Sa'd b. Abdullah el-Kummî'nin *el-*

Makālât ve'l-fırak'ı buna örnek teşkil etmektedir.

"Yetmiş üç fırka hadisi"ne ait rivayetlerin çoğunda yetmiş iki fırkanın cehennemde, birinin cennette olduğu belirtilirken bir kısmında "necatta olma" ifadesi veya "necata ulaşan" tabiri kullanılmıştır (meselâ bk. İbn Ebû Âsım, I, 35, 36; Malatî, s. 13; İbn Batta, I, 377). Kur'an-ı Kerim'de cehennem (nâr) mukabilinde "cennet" anlamında necat kelimesi geçtiği gibi (el-Mü'min 40/41) bu kökten türeyen birçok kelime de aynı veya yakın mânalarda yer almaktadır (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "necât" md.). Bundan dolayı olacaktı ki erken dönemlerden itibaren "ebedî kurtuluşa eren grup" anlamında *fırka-i nâciye* tabiri kullanılmaya başlanmıştır. Meselâ IV. (X.) yüzyılda yaşayan Hanbelî fakih ve muhaddisi İbn Batta, muhafazakâr Selef akidesini savunmak amacıyla kaleme aldığı eserinin adında bile "el-fıraku'n-nâciye" tabirine yer vermiştir (bk. bibl.; fırka ve fırka-i nâciye hakkında daha geniş bilgi için bk. MEZHEP).

BİBLİYOGRAFYA :

M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "fırk", "necât" md.leri; Wensinck, *el-Mu'cem*, "fırk" md.; *Müsned*, II, 332; III, 145; İbn Mâce, "Fiten", 17; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 1; Tirmizî, "İmân", 18; İbn Ebû Âsım, *Kitâbü's-Sünne* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Beyrut 1400/1980, I, 35, 36; Hayyât, *el-İhtîşâr*, s. 24, 63, 101, 107, 112; Malatî, *et-Tenbih ve'r-red*, s. 13; İbn Batta, *el-İbâne 'an şer'ati'l-fıraki'n-nâciye* (nşr. Rızâ b. Na'sân Mu'tî), Riyad 1409/1988, I, 377.

BEKİR TOPALOĞLU

FIRKA-i İSLÂHİYYE

(فرقة إصلاحية)

1865 yılında

Çukurova, Kozan dağları
ve Cebelibereket'te islahat yapan
askerî fırka.

Fırkanın kuruluşu 1853'te yapılan Kırım Savaşı'na dayanır. Bu savaş sırasında çekilen asker sıkıntısı, Cebelibereket ile (Gâvur dağları, bugünkü Amanos dağları) Kozan dağları arasındaki bölgelerden de asker istenmesine yol açmıştı. Ancak bu istek, bu bölgelerdeki aşiretlerin devlete muhalefeti sebebiyle gerçekleşmemişti. Savaşın sona Osmanlı hükûmeti hem orduya yeni asker kaynakları temin etmek, hem de bölgeyi itaat altına alıp güvenliği sağlamak, eşkıyalığa son vermek, vergileri düzenli bir şekilde almak ve birçok karışıklığa yol açan konar göçer teşekkülleri yerleşik

hayata geçirip ziraatı teşvik etmek için bir askerî güç oluşturma kararı almış ve bu güce de Fırka-i İslâhiyye denmişti.

Faaliyet sahası, İskenderun'dan Maraş ve Elbistan'a, Kilis'ten Niğde ve Kayseri'ye, Adana eyaletinden Sivas eyaleti sınırına kadar olan bölgeleri kapsayan Fırka-i İslâhiyye'nin başına Dördüncü Ordu kumandanı Derviş Paşa, halkla ilgili işleri görmek üzere de Ahmed Cevdet Paşa tayin edildi. Fırka, Balkan isyanlarında kullanılan ve büyük kısmı Batı Anadolu zeybekleri, bir kısmı da Arnavut askerlerinden oluşan yedi tabur yanında Girit ve Adana'dan gelen taburlarla Hassa ikinci süvari alayından oluşan toplam on beş tabur piyade, iki süvari alayı ve 5-600 kadar da Çerkez, Gürcü ve Kürt atlılarından teşkil edilmişti. Masraflar için hazineye yeterli miktarda tahsisat ayrıldığı gibi bir muhasebeci ile muhasebe kâtipleri ve tahrirat kâtipleri de fırkada görevlendirilmişti. Yine bölgede yapılacak düzenlemeler için tahrir, tapu, mal ve muhasebe memurlarından bir komisyon oluşturulmuştu. Ayrıca Fırka-i İslâhiyye'nin uyacağı bazı kurallar belirlenmiş, fırkanın sevk ve idaresi, islahat sırasında silâh kullanılıp kullanılmaması, öncelikle halka devletin varlığının gösterilmesi ve devletin halka sevdilmesi, aşiret ve aile reislerinin bölge dışına nakledilmesi, fırkaya yardımcı olanlara maaş bağlanması, islah edilen yerlerin devlet yönetimine uygun şekilde teşkilâtlandırılması, vergi yükü fazla olan ahalinin vergilerinin yeniden düzenlenmesi ve arazileri tapusuz olanlara tapularının verilmesi gibi hususlar tesbit edilmişti.

Derviş Paşa idaresindeki yedi tabur 20 Mayıs 1865'te vapurla İstanbul'dan hareket ederek 28 Mayıs 1865'te İskenderun'a vardı. Diğer tabur ve kuvvetler de bulundukları yerlerden buraya geldiler. İlk iş olarak Gâvur dağlarından islah ve iskâna başlandı. Önce Amik ovasında bulunan Reyhaniye aşireti yerleştirildi. Böylece Halep yolu emniyet altına alınmış oldu. Daha sonra Lece ile Hacılar nahiyesi arasındaki Kargılı'da ordugâh kuran Fırka-i İslâhiyye, önemli bir geçit noktası olmasını göz önüne alarak burada bir köy kurmaya karar verdi ve Ordu adıyla bir yerleşim alanı meydana getirdi. Köye Hacılar nahiyesinden otuz hâne iskân edildi. Ayrıca çevredeki nahiyeler birleştirilerek bir kaza, merkez olarak da Hassa adıyla bir kasaba teşkil edildi. Hassa kasabasına Hacılar, Tikek ve Ekbaz nahiyelerinden birkaç yüz